

Research Paper

Explaining the relationship between man and place in the architectural design process with a phenomenological approach

Roha Dabaghian¹, hossein moradinasab^{*2}, Seyyed Gholamreza Islami³, Hamed Sheikh Taheri⁴

1. PhD student in Architecture, Islamic Azad University, Semnan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Architecture, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.
3. Department of Architecture, Fine Arts Schools, University of Tehran, Iran.
4. Lecturer, Department of Architecture, Garmsar University, Faculty of Technology and Engineering, Garmsar, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 63-84

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *location
phenomenology
architecture Grounded
Theory.*

Abstract

Although the phenomenological approach is essentially a philosophical discussion in our consciousness and has been elaborated by great philosophers such as Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty, and Bashlar, its influence has never been limited to philosophy. , But also covers various fields of science and art from religion and sociology to art criticism. Among these, architecture and urban planning have a special place. Because philosophical phenomenology was able to provide a safe starting point for them and open a new horizon for understanding and understanding architecture and the environment. In this research, the underlying theory method has been used to analyze the information and present the final theory. In this regard, by conducting open and in-depth interviews, information was collected and the elements and components of component representation were identified and coded under 16 basic concepts, and finally 4 main components were identified. The results show that the sense of place will cause the relationship of feelings, thoughts, experiences and memories are generally positive about a place and the trajectory of the relationship between man and place often leads to attachment to the place. The reason for this attachment is that the place has the maximum combination of desirable characteristics for humans. The paradigm model of the research shows that the effective factors in the relationship between man and the environment in the phenomenological approach, including physical, cultural, social and time factors, are the most important factors in the relationship between man and place with the phenomenological approach.

Citation: Dabaghian, R., moradinasab, H., Islami, G. R., & Sheikh Taheri, H. (2024). **Explaining the relationship between man and place in the architectural design process with a phenomenological approach.** *Geography(Regional Planning)*, Special Issue, Number 2, 63-84.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.190326.1972

* **Corresponding author:** hossein moradinasab, **Email:** moradinasab_h@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Therefore, explaining the relationship between man and place will give designers a correct understanding of the environment and human behavior in the place. By examining and explaining this relationship, the users of architectural space will experience a more optimal form of space. Architects and designers, by understanding the concept of this relationship, can express a better form of decision-making in the design process. The importance of investigating this relationship comes from the importance of space in the science of architecture and the key role of the relationship between man and the environment and his mental perception of his surrounding environment. The improvement of architecture and the creation of spaces with better responsiveness. Basically, the phenomenological approach with its two main concepts will strengthen and enrich the place and increase the capabilities of the place in responding to the requested needs. Therefore, it can be said that if the above topics are studied with a phenomenological approach, it will strengthen the spirit of the place and sense of place. In addition, the necessity of conducting this research is due to the necessity of increasing the quality of life. Because the disturbance in the understanding of the relationship between man and place will lead to an incorrect understanding of this relationship and will lead to the creation of dull and unattractive spaces. Lack of proper understanding of this relationship and lack of attention to the phenomenology of the environment. Considering that today's cities have turned into spaces devoid of the soul of the place and the needs of the users of the space are not met, the need to explain the relationship between man and place in the process of architectural design is felt more than ever. In this research, it has been tried to study the relationship between man and place with a phenomenological approach.

Methodology

This research is qualitative and question oriented. Therefore, it is based on the approach of "contextual theory" or foundation data, which is one of the qualitative strategy approaches. has been used Because it seeks to

build a theory about important issues in people's lives. In a grounded theory or foundational data, research does not start from a theory; Rather, after identifying the research problem and reviewing previous literature, sampling is the first step to enter the research field.

Results and Discussion

The breadth and variety of phenomenological concepts in architectural literature and finally in the practical field are very large. This wide spectrum has created different results, which has caused architects to express their views on the perception of place and space in different ways. The difference in the views of phenomenologists shows how each of them has presented different definitions of the capabilities and goals of phenomenology according to their specific goals and concerns. The analysis method of open, central and final coding and sharing them with architectural literature and phenomenological philosophy, as well as the phenomenological approach of research in matching with the observations and behaviors of the audience, as well as the components resulting from the understanding of the architectural experience, can be examined in other similar projects. And he generalized that the mental, cultural and social implications of the architect and the audience, along with meaningful and rich sensory experiences of the building's body, play an effective role in narrating the concept of place. In general, phenomenological approaches to architecture are rooted in Husserl's classic critique, on logical formalism and mathematical measurement (the instrumentalization of mathematics). Therefore, most of the studies that deal with the relationship between man and place are rooted in phenomenology. Because this method of deep understanding It provides more complex topics and opens the way to receive the truth of the place.

Conclusion

In fact, the sense of place is the trajectory of the relationship of feelings, thoughts, experiences and generally positive memories about a place, and from where a person grows to identify with a given place and combine it with his identity, the trajectory of the relationship between man and Place often

leads to place attachment. The reason for creating this attachment is that the place has a maximum combination of desirable characteristics for humans. Therefore, physical, cultural, social and time factors are the most important factors in the relationship between man and place with a phenomenological approach. The paradigmatic model was organized as follows that in general, the effective factors in the relationship between man and the environment in the phenomenological approach include physical, cultural, social and

time factors, the most important factors in the relationship between man and place with the phenomenological approach, and all these factors along with Each other creates a sense of place in people, and the sense of place leads to dependence on the place. Dependence on the place also gives spirit to the place, which is the important premises in the phenomenological approach to the place that affects the architecture.

References

1. Abdullahi, Elnaz, Afshar, Hamidreza. (2019). Phenomenology of place and space according to the ideas of Nolberg Schultz, Kimiyai Honar magazine, 37. [In Persian]
2. Alexander, jremy, Sara Ishikawa, Murray Silverstein. (2106). A form Language: Towns, Buildings, Construction: 2 (Inglês) Capa dura – Ilustrado, 25 .
3. Ascher ,Kate. (2018). The Works: Anatomy of the place form, knowlage arch Publishing, berlin.
4. Aslanian, Y., and Zabihi, H., and Menesh, K. (2019). Structural analysis of the concept of housing satisfaction with the approach of phenomenological philosophy (case example, Sheikh al-Islam's Qajar house and several residential complexes in Zanjan). *Islamic Art Studies*, 16(37), 0-0. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=526681>. [In Persian]
5. Bleind,devid, Estovart, jacki. (2020). The relationship between the two concepts of sense of place and attachment to place, *Journal of Place Architecture*, Volume 35, Number 8
6. Brimani, Alala. (2011). Testing phenomenological components to evaluate the sense of place. Master thesis, Imam Khomeini International University, Qazvin. [In Persian]
7. Dorst, Kees. (2004). *The Problem of Design Problems – Problem Solving and Design Casy*, Edward S. (2009). *Getting Back into Place*, 2 nd edition, Bloomington, IN; Indiana University Press
8. Goulding, Ch. (2002). *Grounded Theory: A Practical Guide for Management, Business and Market Researchers*, Sage Publications.
9. Groat , L ., Wang ,D. (2007). *Architectural research methods*. Translation: Eynifar, Ali Reza. 7nd Edition. Tehran: Tehran University Press, 387 p.
10. Groth, Linda, and David Wang. (2011). *Research methods in architecture*, translated by Alireza Einifar, Tehran: University of Tehran. [In Persian]
11. Hall, Steven; Palasma, Johanni; Perezgomez, Aberto. (2014). *perception questions; Phenomenology of architecture*. (Mortaza Nik Fitrat, Sayeda Sediqah Mirghaz, Ehsan Bitraf, translators). Tehran: New Thought. [In Persian]
12. Hatami Golzari, A., and Mirza Kokhch Khoshnavis, A., and Bayzidi, Q., and Habibi, F. (2019). Qualitative investigation of the durability of the architecture of Tabriz bazaar complex from the perspective of phenomenology. *Architectural Thought*, 4(7), 172-188. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=561672>. [In Persian]
13. Heidegger, Martin and others (2011). *Modern hermeneutics*. Translated by Babak Ahmadi and others. Tehran publishing house. [In Persian]
14. Husserl, Edmund (2014). *Idea of Phenomenology*, Ch3, Tehran: Scientific and Cultural Publishing Company
15. Jamadi, Siavash. (2012). *Background and time of phenomenology*. Tehran: Nash Ghoqnos. [In Persian]

16. Jörg Kurt, Groter (2017). Aesthetics in architecture. Translated by Jahanshah Pakzad and Abdarreza Homayun. Tehran: Shahid Beheshti University, Printing and Publishing Center. [In Persian]
17. Kalami, Maryam. Nadimi, Hamid. (2013). A reflection on the role of personal knowledge of the design situation in the formation of primary generators of design, *Safeh Magazine*, 64: 19-31. [In Persian]
18. Kashi, Hossein, Fanadi, Nasser. (2012). Transforming the identity model of place sense of place and examining its different elements and dimensions, *Fine Arts Journal*, 18(3). [In Persian]
19. King, Peter. (2018). Foundations of Housing Studies, translated by Abolfazl Meshkini, Ahmed Pour Ahmed and Muslim Zargham Fard, Tehran University Press. [In Persian]
20. Lang, John. (2009). creation of architectural theory; The role of behavioral sciences in environmental design. Translated by Alireza Einifar. Tehran: University of Tehran, Publishing Institute. [In Persian]
21. Lang, John. (2015). The creation of architectural theory: the role of behavioral sciences in environmental design, translated by Einifar, Alireza, Ch 8, Tehran, Tehran University Press. [In Persian]
22. Lawson, Brian. (2011). The language of space, translated by Alireza Ainifar, Fawad Karimian. Tehran: University of Tehran. Publication Institute. [In Persian]
23. Lee, J. (2001). A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use.
24. Mahmoudi, Seyed Amir Saeed, Nari Qomi, Masoud. (2013). Post-exploitation evaluation" is a goal and an educational tool in architecture. *Journal of Fine Arts - Architecture and Urbanism*, 19(1), 71-82. doi: 10.22059/jfaup.2014.55379. [In Persian]
25. Mahmoudinejad, Hadi. (2009). Bio-based architecture. Tehran: Helle: Tahan.
26. Mehrabi , A H., Khanifar ,H., Amiri , A N., Zareei Matin ,H ., Jandaghi ,Gh R . (2011). The introduction of the methodology of the grounded theory of the foundation for Islamic research (providing an example). *Journal of Organizational Culture Management*, 23: 5-30.
27. Mills, J; Bonner, A, & F, Karen. (2006). the development of co nstructivist grounded theory, *International journal of qualitative methods*, 5(1).
28. Moran, D. (2000). (Introduction to Phenomenology, New York: Routledge.
29. Negin Taji, S., and Ansari, M., and Pourmand, H. (2016). Explaining the relationship between man and place in the architectural design process with a phenomenological approach. *Architecture and Urban Planning (Fine Arts)*, 22(4), 71-80. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=344850>. [In Persian]
30. Norberg-Schulz, C. (2000). *Architecture: Presence, Language, Place*, Milan, Akira.
31. Palasma, Yohani. (2013). Skin eyes, architecture and sensory perceptions. (Ramin Quds, translator). Tehran: Parham Naqsh, Ganj Honar. [In Persian]
32. Pallasmaa, J. (1996). The Geometry of Feeling, a Look at the Phenomenology of Architecture. In: Nesbitt, K., ed. *Theorizing A New Agenda For Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965 – 1995*. New York: Princeton Architectural Press, 453-448
33. Pallasmaa, J. (2001). *The Architecture of Image, Existential Space in Cinema*, Helsinki, Building Information Ltd
34. Pertovi, Parvin. (2012). *Phenomenology of place*. Text Institute: Tehran. [In Persian]
35. Rashid, Hojtollah, Abbaszadeh, Fatemeh, Akbari, Hassan. (2018). Investigating the sense of belonging to a place in terms of physical and non-physical indicators in independent houses and apartment

- complexes, *Journal of Geography and Urban Spatial Development*, 14. [In Persian]
36. Sabri, Reza Siros. (2013). Transformation in design, design process with myth, imagination and design mind, Tehran: Parham Naqsh Publications. [In Persian]
  37. Safian, Mohammad Javad, Ansari, Maeda, Ghaffari, Ali, Saud, Mohammad. (1390). A phenomenological-hermeneutic study of the relationship between place and architectural art, *Tabriz University Philosophical Research Journal*, 4 (8): 93-129. [In Persian]
  38. Saldana, J. (2016). The coding manual for qualitative researchers. Translation: Givian, Abdollah. Tehra Stedman, Richard C. 2003. Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*. (16): 671-685.
  39. Schultz, Christian Norberg. (2002). Architecture: presence, language and place, translated by Alireza Seyyed Alavian, Nilofar Publishing House, Tehran. [In Persian]
  40. Shafiian Dariani, Faezeh. Mohammadreza Pourjafar and Alireza Ghobadi. (2013). The concept of sustainability in Islamic architecture and its comparison with the concept of sustainability in contemporary architecture. *Researches on Islamic architecture*. 2 (5): 32-50. [In Persian]
  41. Shirazi, M. (2012). The position of phenomenology in the analysis of architecture and environment. *Arman Shahr Architecture and Urbanism*, 5(11), 91-99. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=241471>. [In Persian]
  42. Shults, Christian Norberg (2012). The spirit of place towards the phenomenology of architecture, Ch. 4, translator: Shirazi, Mohammad Reza, Tehran: Rokhdad Nu Publications. [In Persian]
  43. Spiegelberg, H. (1982). The phenomenological movement. Dordrecht, the Netherlands: Martinus Nijhoff.
  44. Taheri, Jafar. (2011). The relationship between design and research in the theoretical foundations of how to link research to architectural design, *Safeh Magazine*, 22 (56): 22-7. [In Persian]
  45. Tanizaki, Junichiro. (2019). In Praise of Shadows, Tomorrow Architecture Publishing, University of Ottawa,
  46. Von Eckartsberg, R. (1998b). Existential-phenomenological research. In R. Valle (Ed.), *Phenomenological inquiry in psychology*. New York: Plenum.
  47. White, Edward. (2015). Basic concepts in architecture. Translated by Mohammad Ahmadinejad. Isfahan: Khak Publishing. [In Persian]

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

ویژه نامه، شماره ۲، زمستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

تبیین نسبت رابطه انسان و مکان در فرآیند طراحی معماری با رویکرد پدیدارشناسی

روحا دباغیان: دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

حسین مرادی نسب*: استادیار گروه معماری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

سید غلامرضا اسلامی: استاد گروه معماری، دانشگاه تهران، پردیس هنرهای زیبا، ایران.

حامد شیخ طاهری: مدرس گروه معماری، دانشگاه گرمسار، دانشکده فنی و مهندسی، گرمسار، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

معماری تجسم فرهنگ یک جامعه است که در قالب کالبد مادی بیان و مورد قضاوت قرار می‌گیرد. یکی از مهم‌ترین مسائلی که در زمینه معماری مطرح شده بررسی پدیدارشناسی در معماری است. نظام تفسیر و رویکرد پژوهش حاضر پدیدارشناسی، و نظام تحلیل آن روش‌شناسی کیفی است. اگرچه رویکرد پدیدارشناسی اساساً بحثی فلسفی است که در پی شرح آشکارگی بی واسطه پدیدارها بر آگاهی ما است و از سوی فیلسوفان بزرگی چون هوسرل، هایدگر، مرلوپونتی و باشلار شرح و بسط یافته است، اما دامنه نفوذ و تاثیر آن هرگز بر فلسفه محدود نگردیده است، بلکه عرصه‌های مختلف دانش و هنر از دین و جامعه‌شناسی گرفته تا نقد هنری را در بر گرفته است. در این میان معماری و شهرسازی جایگاه ویژه‌ای دارد. زیرا پدیدارشناسی فلسفی توانست نقطه عزیمت مطمئنی را برای آنها فراهم آورد و افقی نو به روی درک و دریافت معماری و محیط بگشاید. در این پژوهش از روش نظریه زمینه‌ای برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه نظریه نهایی استفاده شده است. در این راستا، با انجام مصاحبه‌های باز و عمیق نسبت به گردآوری اطلاعات اقدام شده و عناصر و اجزای بازنمونی مؤلفه‌ها، تحت ۱۶ مفهوم اولیه شناسایی و کدگذاری باز گردیده و در نهایت ۴ مؤلفه اصلی شناسایی شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، حس مکان موجب رابطه احساسات، افکار، تجارب و خاطرات عموماً مثبت درباره یک مکان خواهد شد و خط سیر رابطه انسان و مکان اغلب منجر به دل بستگی به مکان می‌شود. علت ایجاد این دل بستگی این است که مکان ترکیبی حداکثری از ویژگی‌های مطلوب را برای انسان در پی دارد. الگوی پارادایمی پژوهش نشان می‌دهد که عوامل موثر در رابطه انسان و محیط در رویکرد پدیدارشناسانه شامل عوامل فیزیکی، فرهنگی، اجتماعی و زمان، مهم‌ترین عوامل در رابطه انسان و مکان با رویکرد پدیدارشناسانه هستند.

شماره صفحات: ۸۴-۶۳

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

مکان، پدیدارشناسی، معماری، داده بنیاد.

استناد: دباغیان، روحا؛ مرادی نسب، حسین؛ اسلامی، سید غلامرضا؛ شیخ طاهری، حامد. (۱۴۰۲). تبیین نسبت رابطه انسان و مکان در فرآیند طراحی معماری با رویکرد پدیدارشناسی. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ویژه‌نامه، شماره ۲، صص ۶۳-۸۴.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.190326.1972

* **Corresponding author:** Hossein Moradinasab **Email:** moradinasab_h@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* **نویسنده مسئول:** حسین مرادی نسب **الکترونیکی:** moradinasab_h@yahoo.com

این مقاله برگرفته از رساله دکتری روحا دباغیان با عنوان "تبیین نسبت رابطه انسان و مکان در فرآیند طراحی معماری با رویکرد پدیدارشناسی" در دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان با راهنمایی آقای دکتر حسین مرادی نسب و آقای دکتر سید غلامرضا اسلامی و مشاوره آقای دکتر حامد شیخ طاهری است.

مقدمه

معماری به عنوان ظرفی برای زندگی انسان در نظر گرفته می‌شود که علاوه بر برآوردن نیازهای او باعث برقراری ارتباط با احساسات و عواطف انسانی است. از طرفی معماری تجسم فرهنگ یک جامعه است که در قالب کالبد مادی ارائه و بیان شده و مورد قضاوت قرار می‌گیرد. امروزه یکی از مهمترین مسائلی که نظر معماران را به خود جلب نموده است، مسئله لزوم ماندگاری در معماری و احیای آن به شمار می‌رود (شفیعیان داریانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۳). نیز مسکن کالایی حیاتی و جزء نیازهای اساسی انسان است می‌توان گفت که انسان به شدت به آن نیاز داشته و این نیاز زمان و مکان نمی‌شناسد (کینگ، ۱۳۹۸: ۶۲۷). معماری اندیشه خلق یک بهشت زمینی است و اساسی‌ترین عامل در آن، مردم هستند، از اینرو معنای هر اثر معماری بدین وابسته است که این اثر تا چه اندازه آسایش، آرامش و رضایت مردم را تأمین می‌کند و در پاسخ به نیازهای ایشان کارا است. ماهیت سکونت آنچنان در اندیشه انسان با اهمیت است که دیرینه آن به تاریخ فلسفه بشر میرسد. در دوران مدرن با توجه به ایده‌ها، نظرات و شرایط حاکم، واژه سکونت دوباره به مفهوم سرپناه تقلیل پیدا کرد. طراحی معماری در دوران مدرن عموماً چشم و منظر بصری را مد نظر قرار می‌دهد؛ اما برای بدن و سایر ادراکات حسی ماوایی وجود ندارد (بریمانی، ۱۳۹۱: ۳۱). معماری در مکان معنا پیدا می‌کند و مکان یک پدیده‌ی چندوجهی است که علاوه بر محیط فیزیکی، محیط اجتماعی و فرهنگی را نیز دربر دارد. به عبارت دیگر مکان ترکیبی از فعالیت‌های انسانی، ارتباطات اجتماعی، احساسات، افکار، روابط اقتصادی و ... (در بستر کالبد و فضای آن میباشند (Stedman, ۲۰۰۳: ۶۷۳). پدیدارشناسی توصیف و تفسیر تجربه‌ی زیسته‌ی انسان است؛ همانطور که رابرت سوکولوفسکی^۱ فیلسوف بیان می‌کند، پدیدارشناسی مطالعه تجربه‌ی انسانی و مطالعه راه‌هایی است که اشیاء از طریق همین تجربه‌ها بر ما آشکار می‌شوند. به تعبیر دیگر، پدیدارشناسی به "گوهر تظاهر" یا "گونه‌های بروز" می‌پردازد و شیوه‌های "پدیدار شدن" را بررسی می‌کند. در این راستا رویکرد پدیدارشناسی با تأکید بر رابطه بین عناصر در یک مکان (بستر شکل‌گیری) و همچنین رابطه انسان با این عناصر (دست یافتن به درک عینی و ذهنی مکان و یکی شدن با آن) به دنبال بررسی روح و حس مکان می‌باشد که از عوامل اصلی ماندگاری مکان محسوب می‌گردند. پدیدار کردن مکان به صورت ملموس وظیفه‌ی ای است که هنر معماری آن را بر عهده دارد. در حوزه‌ی معماری معنای ویژه‌ی آن از مکان نهفته است و تنها به عنوان یک "جا" مانند هر جای دیگر برای ساختن به حساب نمی‌آید. اگرچه مکان در حوزه‌های مختلف دانش نظیر جغرافیا و برنامه‌ریزی به عنوان یک مفهوم کلیدی مطرح است ولی معماری چونان هنر، هنگامی که در کار می‌آید حقیقت موضوعات خود مثلاً مکان را آشکار میکند، در معماری اساس مکان گذاشته می‌شود و هر دو با سکونت انسان بر روی زمین ارتباط دارند (صافیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۴). مطالعات مربوط به بررسی مکانیسم‌ها و فرایندهای متفاوت ارتباط انسان با مکان مشخص می‌گردد که نوع نگرش پدیدارشناسانه به مکان با دو مفهوم اساسی هستی‌شناسی و شناخت‌شناسی می‌تواند در نیل به هدف مزبور که همان افزایش کیفیت محیط و مکان می‌باشد کمک شایانی باشد. در واقع سکونتگاه انسان، همواره جایگاه و اهمیت ویژه‌ی در تأمین آسایش، آرامش و رضایت‌مندی وی داشته است (اصلا نیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱).

در عرصه فلسفه فهم‌های مختلف و متعددی از پدیدارشناسی، خصوصیات آن و اهداف آن وجود دارد، تا آنجا که هرگز نمی‌توان مجموعه‌ای از آموزه‌ی دقیق و یا نظامی کمابیش منتظم ارائه داد. دیدارشناسان پدیدارشناسی را انسان که مورد نیازشان است به خدمت می‌گیرند و آن را با تفکرات خویش می‌آمیزند. موران در این رابطه می‌نویسد «فلسوفانی که به نحوی در قلمرو پدیدارشناسی وارد شده‌اند در علایقشان، تفسیرشان از مسایل اصلی پدیدارشناسی، در کاربست آنچه که روش پدیدارشناختی برای آینده فلسفه مینامند به گونه‌ای خارق‌العاده متنوع اند (Moran, ۲۰۰۰: ۳). از نظر نوربرگ شولتز پدیدارشناسی روشی است بسیار مناسب جهت نفوذ در وجود جهان روزمره (Norberg, ۲۰۰۰: ۲۱). پالاسما معتقد است که پدیدارشناسی نگرش ناب به پدیدار یا دیدن گوهر آن است (Pallasmaa, ۱۹۹۶: ۴۵۰). در واقع پالاسما اعتقاد دارد که با نگرستی ساده و بی‌تکلف قادر خواهیم بود تا به گوهر چیزها، رهای از قراردادهای و توصیفات عقلی دست یابیم (Pallasmaa, ۲۰۰۱: ۲۱). موضوع رابطه انسان و محیط در چهار دهه گذشته، در کانون توجه اکثر صاحب نظران در علوم گوناگون قرار گرفته است. هر چند نگاه علمی به پدیده پیوند انسان

^۱ . Rabert Sokolowski

و مکان مقوله تازه ای نمی باشد، اما هنوز پرسش های گوناگونی در رابطه با چگونگی تعریف رابطه انسان و مکان برای استفاده در فرآیند طراحی معماری مطرح شده است. به علت عدم پاسخگویی صاحب نظران و طراحان به این سوالات، محیط های انسان ساخت از کارایی و عملکرد مطلوبی برخوردار نمی باشند. یکی از روش ها رفع این نارسایی ها، استفاده از رویکرد پدیدارشناسی در فرآیند طراحی است. بدین جهت که پدیدارشناسی در معماری گفتمانی زنده و فعال می باشد که قابلیت های ناشناخته برای آگاهی از وضعیت انسان و محیط، سوبه های وجودی دریافت و ادراک محیط، مکان و فضا دارد (شولتس، ۱۳۹۲: ۹). در واقع، انسان و طبیعت و معماری است که درک چگونگی استفاده از طبیعت در ساخت محیط های انسان ساخت خود را جلوه می دهد. در طول تاریخ، بشر همواره تلاش داشته است تا با بهره گیری و یادگیری از طبیعت به عنوان مادر هستی به تجربه های جدیدی دست زند که امکان زیست بهتر و کارآمدتر او را میسر می کرده است (محمودی نژاد، ۱۳۸۸: ۱). با توجه به اینکه معماری در محیط شکل می گیرد و محیط نیز دارای ویژگی های جغرافیایی، ساخته شده و فرهنگی است که با هم رابطه ای درونی دارند (لنگ، ۱۳۸۸: ۱۱۷)، شناخت عوامل محیطی، جغرافیایی و انسانی موثر بر پی ریزی بنیان های تاثیر گذار بر کالبد ضروری است (وایت، ۱۳۸۵: ۹). پدیدارشناسی هایدگر در در پی آشکارگی حقیقت چیزهاست. او بر پایه مفهوم واژه "لوگوس"، روش پدیدارشناسی را، راه مجال دادن به چیزها می داند. چیزها در این رویکرد آنچه که هستند خود را نشان داده و آشکار می کنند (جمادی، ۱۳۹۲: ۴۰۵). از نظر وی، آشکارگی، همزمان هم درگیر جهان است و هم درگیر انسان. بنابراین فهم جهان، فهم خود انسان نیز هست. از اینرو فهم جهان، خود فهمی هم هست. چنین امری نیازمند آن است که انسان با جهان همناخت و یگانه باشد (هایدگر و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۸۲). در این راستا فرآیند طراحی، در پی کشف این معناست که در آن، گزینه طراحی حاکی از شناختی پدیدارشناسانه در معماری می باشد (صبری، ۱۳۹۳: ۴۸) و غالباً مبتنی بر «دانش» و «تفسیرهای ذهنی» طراح از موقعیت طرح می باشد (Dorst: ۲۰۰۴: ۱۸۹). بر این اساس، در کلیه مراحل فرآیند طراحی، نیاز به شناختی پدیدارشناسانه از مسئله طراحی احساس می شود که در آن طراحان برای شناخت رابطه کاربران با محیط و زمینه (معنا) و ارزیابی میزان توفیق در آفرینش این رابطه، از پدیدارشناسی یاری می جویند. به بیانی دیگر، طراح بوسیله دانش شخصی برای کشف معنای محیط و به کارگیری آن در مراحل گوناگون فرآیند طراحی، از پدیدارشناسی استفاده می نماید. در فرآیند طراحی، به وجود آمدن ایده های اولیه در رابطه با «موقعیت طراحی» می باشد که از تعامل طراح و مسئله طراحی شامل دو مؤلفه موضوع و بستر طرح به وجود می آید (طاهری، ۱۳۹۱: ۱۱). جهت دستیابی به این رابطه، باید از رویکرد شناخت شناسی پدیدارشناسی استفاده نمود و از نگاه انسان به مسئله معماری در فرآیند طراحی استفاده نمود.

آفرینش فضا به صورت واقعی و با در نظر گرفتن کاربر شکل می یابد، بنابراین فضا، قابلیت بیشتری برای تبدیل شدن به مکان و ایجاد ارتباط ویژه بین فضا و انسان را خواهد داشت (صبری، ۱۳۹۳: ۱۶۸). بنابراین، تبیین رابطه بین انسان و مکان درک صحیحی از محیط و رفتار انسان در مکان به طراحان خواهد داد. با بررسی و تبیین این رابطه استفاده کنندگان از فضای معماری شکل بهینه تری از فضا را تجربه خواهند کرد. معماران و طراحان نیز با درک مفهوم این رابطه می توانند شکل بهتری از تصمیم گیری در فرآیند طراحی را ابراز نمایند اهمیت بررسی این رابطه به اهمیت فضا در علم معماری و نقش کلیدی رابطه انسان و محیط و ادراک ذهنی وی از محیط پیرامون خود برمی گردد و موجب پیشرفت معماری و ایجاد فضاهایی با قابلیت پاسخگویی بهتری می گردد. اساساً رویکرد پدیدارشناسی با دو مفهوم اصلی خود موجب تقویت و غنای مکان گشته و قابلیت های مکان در پاسخگویی به نیازهای خواسته شده را افزایش خواهد داد. از اینرو می توان گفت که مباحث فوق چنانچه با رویکرد پدیدارشناسی مطالعه شوند به تقویت روح مکان و حس مکان خواهد انجامید. علاوه بر این ضرورت انجام این تحقیق به ضرورت افزایش کیفیت سطح زندگی برمی گردد. چرا که اختلال در درک رابطه بین انسان و مکان موجب شناخت نادرستی از این رابطه می گردد و ایجاد فضاهای کسل کننده و به دور از جذابیت را در پی خواهد شد. با توجه به اینکه مشکل شهرهای امروز و در یک دید کلی تر معماری امروز، عدم درک صحیح این رابطه و کم توجهی به پدیدارشناسی محیط می باشد. با توجه به اینکه شهرهای امروزه، به فضاهایی خالی از روح مکان تبدیل شده اند و پاسخگویی نیاز استفاده کنندگان از فضا نمی باشد، ضرورت پرداختن به تبیین رابطه انسان و مکان

در فرایند طراحی معماری بیش از پیش احساس می‌شود. در این پژوهش سعی شده است که با مطالعه رابطه انسان و مکان با رویکرد پدیدارشناسی مورد بررسی قرار گرفته است.

مبانی نظری

فضا

فضا بخش مهمی از چیزی است که آن را "بستر رفتار" می‌نامیم و در آن رفتار می‌کنیم. هر مکان شامل فضا، محتویات محیط های اطراف و فعالیت های مردم است (لاوسون، ۱۳۹۱: ۲۳). بیشترین اطلاعات فضا از طریق بینایی دریافت می‌شود (همان: ۴۶).

معماری

معماری غنی ترین بیانگر فرهنگ و تمدن دوران شکل یابی خود بوده است، گامی است فراگیر از ازل معنی تا نهایت ریاضی و بینابین این دو، بهره ور از مباحث انسانی، هنر و علوم و فنون گوناگون (گلپروود فرد، ۱۳۸۸: ۲۰۶). معماری نه تنها در واقعیت متصل به محیط است بلکه در دنیای خاطرات ما نیز چنین است (یورگ کورت، ۱۳۹۰: ۱۳۰).

طراحی معماری در دوران مدرن عموماً چشم و منظر بصری را مد نظر قرار میدهد؛ اما برای بدن و سایر ادراکات حسی مأوی وجود ندارد. سلطه چشم و سرکوب شدن سایر حواس، ما را به جدایی از محیط سوق می‌دهد. در فرایند ادراک محیط بخش زیادی از شناخت و تماس با دنیای خارج به وسیله اندام های حسی حاصل می‌شود. معماری انسان ساخت، یورش به حواس است. این پدیده در معماری ایرانی بخصوص با توجه به رویکرد مطالعه در ابنیه مسکونی دوره قاجار لمس میگردد. در خانه ایرانی احجام و فضاها دیده و لمس میشوند، بوها استشمام می‌شوند، صداها شنیده میشوند و به این ترتیب تجربه های حسی - عاطفی متنوعی شکل میگیرند. در تجربه جهانی نیز از اواسط قرن بیستم میلادی انتقادات بسیاری به آراء و عقاید متفکران معماری و شهرسازی مدرن و شیوه اجرایی آنها وارد شد. منتقدان مدعی بودند که مدرنیسم مقولاتی مانند معنی، هویت و احساس تعلق را در نظر نگرفته است، بنابراین زمینه ظهور پدیدارشناسی و رویکرد آن به منظور ارائه مفاهیم و راه حل هایی که این فقدان را جبران سازد فراهم شد (بریمانی، ۱۳۹۱: ۳۱).

در واقع، معماری که برای انسان، افزایش سطح کیفی زندگی و تامین نیازهای ادراکی، حسی و شناختی را در پی داشته باشد. بخش مهم و تاثیرگذاری از این امر به حضور بدنمند و ادراک چند حسی انسان از مکانها بازمیگردد (اصلا نیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۲).

مسئله هویت مکان یکی از مسائل مربوط به بحث پدیدارشناسی مکان می‌باشد که در جای خود مورد بحث قرار خواهد گرفت. لیکن عوامل مختلفی که در شکل گیری شخصیت مکان مهم می‌باشند، ریشه در شناخت مکان و درک رابطه انسان و مکان دارند. بنابر نتایج گرفته شده از مباحث مربوط به مکان مشخص می‌گردد که انسان می‌تواند هویت پرداز یک مکان باشد و مکان می‌تواند دارای یک هویت انسان ساز باشد. از اینرو، انسان و مکان، لازم و ملزوم یکدیگر هستند. مکان با ساختار فیزیکی و فعالیتی که در آن رخ می‌دهد تعریف مادی پیدا می‌کند و با شکل گرفتن تصویر و تعلق آن در ذهن انسان و در طول زمان معنا پیدا می‌کند. لذا برای درک بهتر مسئله هویت مکان و شخصیت مکان، شناخت انسان و رابطه بین انسان و مکان و توجه به مسایل پدیدارشناسانه آن نکته کلیدی می‌باشد.

مکان

مکان به خودی خود فاقد هویت و شخصیت است اما حس مکان، به معنای ارتباط انسان و مکان و همچنین ادراک روحی و روانی فرد از محیط است که عامل مهمی در شخصیت و هویت بخشیدن به مکان است. رابطه بین انسان و مکان یک کنش متقابل و دو طرفه است که همین رابطه نیز عامل ایجاد خاطرات و تداعی هویت مکان برای انسان می‌شود. معماری شهر در صورت هماهنگی و انسجام با یکدیگر مضامین و مفاهیم مشترکی را بیان می‌کنند و حس مکان یا تعلق به شهر را در شهروندان، به وجود می‌آورند. در صورت هماهنگی اجزای هر شهر با ارزش های فرهنگی و اجتماعی و روانی شهروندان، حسی قوی از مکان ایجاد می‌شود. با ایجاد حس قوی مکانی، احساس رضایت، لذت و آرامش نیز شکل خواهد گرفت (کاشی و بنیادی، ۱۳۹۲).

مفهوم مکان محملی برای قرار یافتن و به آرامش رسیدن می باشد. در واقع منظور از مکان و بی مکانی اشاره به مکان‌هایی دارد که دارای مفهوم‌ها و معانی به خصوصی در ذهن استفاده‌کننده و بیننده باشند و بی مکانی به فضاهای خالی از معنی و تقلیل یافته گفته می‌شود. مکان در این مفهوم پشتیبانی‌کننده شرایط اجتماعی و زیست انسانی منطبق و خواسته‌ها و نیازها می‌باشد، در حالی که بی مکانی ایجاد فضایی است که فاقد این مفاهیم و مبانی باشد.

یکی از قوی‌ترین نظریه‌ها در حوزه مربوط به مکان پدیدارشناسی مکان می‌باشد که از دو ساحت هستی‌شناسی و شناخت‌شناسی تشکیل یافته است و بنا به ضرورت مسئله نیاز دارد که هر دو به صورت جداگانه بررسی گردند.

مفهوم سکونت

ساختارشناسی مفهوم سکونت از نگاه صاحب نظران این حوزه، مبین دیدگاه‌هایی متنوع و متفاوت است. موریس مریوپوتنی^۱ پدیدارشناس فرانسوی، از جمله متفکرانی است که با طرح روابطی نوین میان آگاهی و بدن و سوژه و جهان نظام و روشمندی پیشین را به پرسش می‌گیرد. مریوپوتنی مسئله بدنمند بودن ادراک را مطرح می‌کند. بدنمندی ادراک مستلزم نگاهی نوین به حواس، به مثابه میانجی میان جهان بیرون و سوژه تجربه است. ادراک به واسطه همپیوندی حواس در بدن همچون یک کل ارگانیک است که می‌تواند بدنمند باشد. این دیدگاه مریوپوتنی پیامدهای بسیاری برای حوزه‌های گوناگون اندیشه داشته است (اصلائیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۵).

ادراک حسی فعل مقدماتی یافت معانی است، که پیش از هر تفسیری از ناحیه ما در عالم حاضر است یا نوعی فعل وجودی است که موضع ما در آن صرفاً منفعل نیست، بلکه عالمی در ضمن آن بر ما پدیدار می‌شود. ادراک حسی ملاحظه معنای موجودی درون عالمی است که در مجموعه‌ای از داده‌ها ظاهر میشود؛ این معنا بر هر حکمی مقدم هستند. در واقع کیفیت‌های ماده، فضا و مقیاس به طور مساوی در چشم، گوش، بینی، پوست، زبان، اسکلت و عضلات بدن تقسیم شده‌اند. از اینرو می‌توان گفت که معماری، هفت قلمروی تجربه حسی را در بر می‌گیرد که با هم در تعاملند و یکدیگر را برمی‌انگیزند. از دیدگاه مریوپوتنی ما عمق، سرعت، نرمی و سختی اشیاء را می‌بینیم (هال و دیگران، ۱۳۹۴: ۳۹). مریوپوتنی بر این باور است که ساختار ذاتاً مکانی خود تن، منشأ مکان است. از اینرو می‌توان گفت که مکان فهمی و خود را در مکان یافتن، نخستین واقعیتی است که سوژه در مقام درک وجود خود آن را در می‌یابد.

محیط و ادراک

مخاطب اثر معماری به وسیله قوای حسی خود، آن را دریافت و ادراک می‌کند. داشتن تجربه‌ای چندحسی که همه راه‌های ارتباطی انسان با فضا را تحت تأثیر قرار دهد، بر کیفیت و غنای فضای خلق شده می‌افزاید. به زعم پالاسما، تجربه معماری، موردی چندحسی است؛ کیفیات ماده، فضا و مقیاس به گونه‌ای برابر به وسیله چشم، گوش، بینی، پوست، زبان، اسکلت و عضلات سنچیده می‌شوند. معماری تجربه وجودی و حس در جهان بودن فرد را تقویت می‌کند، و این در اصل به تجربه‌ای غنی از خود می‌انجامد (پالاسما، ۱۳۹۳: ۱۱۱-۱۱۲). با اینحال فضاهای نادری وجود دارند که به بطور خاص برای حس‌های غیر بصری طراحی شده‌اند و تئوری‌هایی که بر چگونگی یراحی چنین مکان‌هایی دلالت داشته باشند نیز ناچیز هستند. تصمیم‌سازی‌های ما می‌باید به جهتی سوق پیدا کند که تنوع تجربیات حسی را که موجد بذت استفاده‌کنندگان هستند، افزایش دهد. ما چنین کیفیتی را غنای حسی مینامیم (اصلائیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۵).

پدیدارشناسی

رویکرد پدیدارشناسی رویکردی توصیفی است که که از اواخر دهه هفتاد قرن بیستم به بعد با ترجمه آثار مارتین هایدگر و گاستون باشالار به حوزه‌های تخصصی شهرسازی و معماری راه یافته و مورد توجه بسیار بوده است و در گستره تحقیق کیفی قرار می‌گیرد. بحران معنی در فضاهای شهری و کاستی‌های رویکرد کمی در نیل به حس مکان و ابفت با مکان از دلایل بازگشت به رویکرد کیفی و نیز پدیدارشناسی بوده است (پرتوی، ۱۳۹۲: ۱۳).

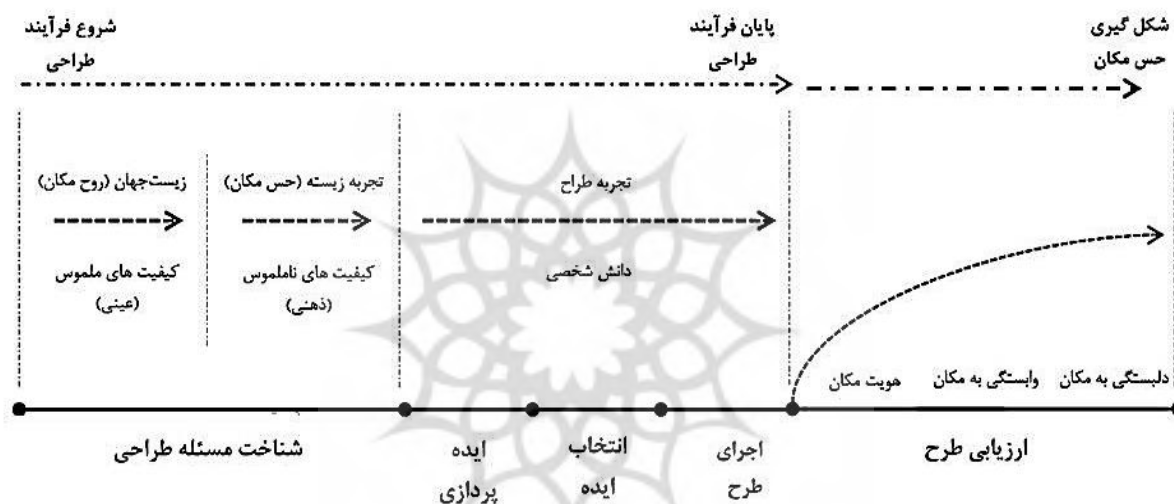
^۱ . Maurice Merleau-Ponty ، 1908-1961. فیلسوف و پدیدارشناس فرانسوی. شاخه اصلی کار او پدیدارشناسی ادراک است.

پدیدار شناسی مکان

پدیدارشناسی، اولین گام را برای کشف ارتباطات طبیعی افراد با مکان برداشت. تجلی‌گاه عینی زیست-جهان، پدیدارشناسی مکان است؛ برای پدیدار شدن، مکان، تبدیل به نقطه اولیه می‌شود و از آنجا بقیه جهان تجربه و تعریف خواهد شد (شولتز، ۱۳۸۱: ۳۱). در ارتباط با پدیدارشناسی مکان، دسته‌بندی‌های فلسفی پدیدارشناسی یعنی هستی‌شناسی و جریان‌شناسی نیز صادق است. رویکرد شناخت‌شناسی، بیشتر نظرگاهی انسانی به موضوع دارد. رویکرد شناخت‌شناسی، به دنبال معنای مکان هستیم و در هستی‌شناسی، به دنبال چیستی مکان. در اولی ادراک و آگاهی وجود دارد و در دومی کارکرد پدیده‌ها و چگونگی استفاده از آنها (نگین تاجی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۳).

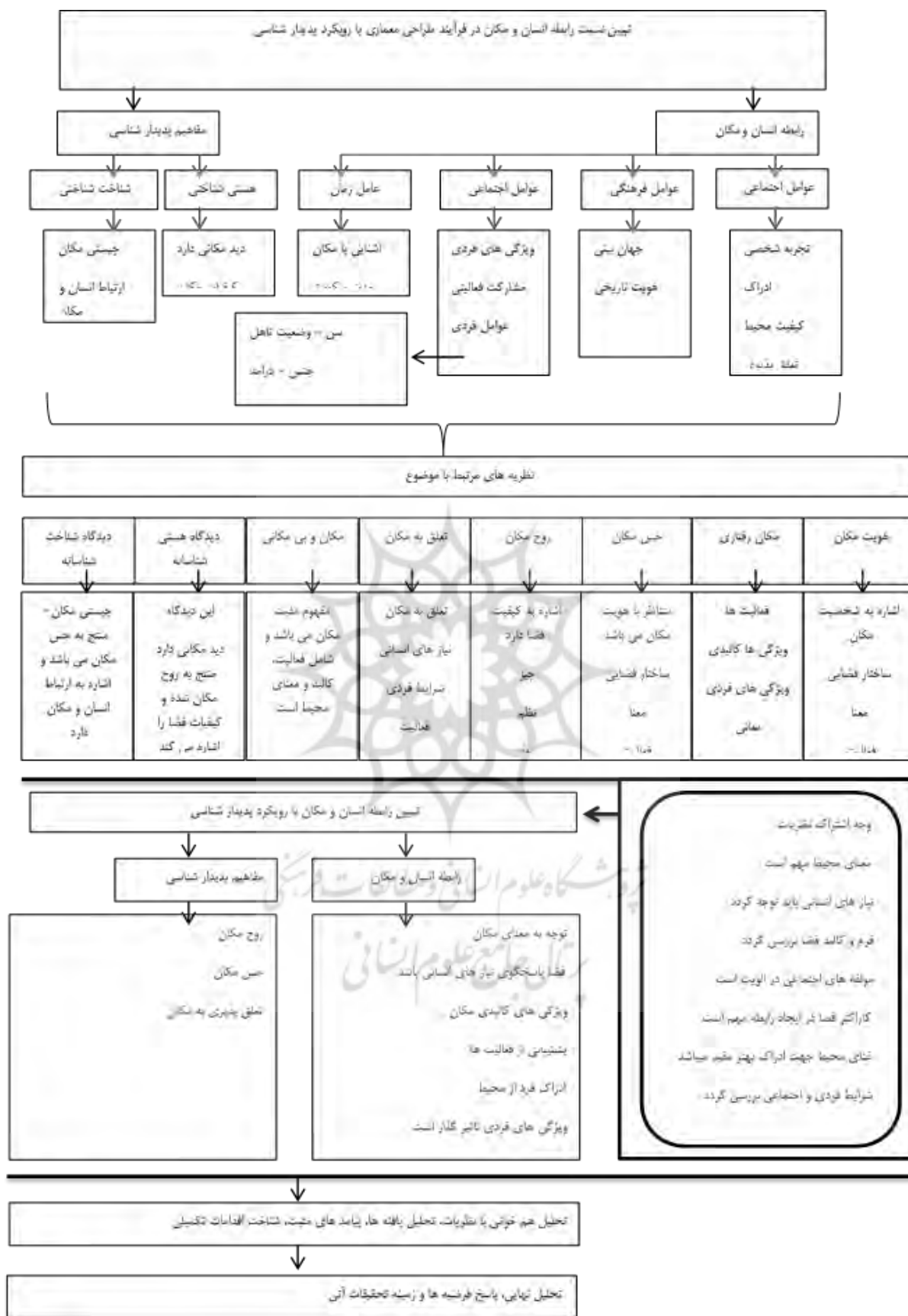
سکناگرینی

سکناگرینی، یعنی سکونت داشتن و ماندن، راضی بودن و باشیدن در آرامش که یادآور ارتباط کلی بشر با مکان است (نیچه و دیگران، ۱۳۹۳: ۵۹). در نگاهی فلسفی و روان‌شناختی، بین خانه و کاشانه تفاوت‌هایی وجود دارد. گذاشتن. زیرا کاشانه محل اتراق است اما خانه جایی است که در آن مقیم می‌شویم. در واقع خانه مکانی است که وقوع زندگی روزمره را در خود گرفته است (اصلائیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۴).

شکل ۱. چگونگی بکارگیری پدیدارشناسی مکان در فرآیند طراحی

جهت روشن شدن و فهم آسان روابط و ویژگی‌های تحقیق، و همچنین شرح ساده اقداماتی که انجام می‌گیرد مدل مفهومی پژوهش در قالب یک چارت کلی ارائه می‌شود. این مدل سیاست‌ها تدابیر اتخاذی جهت رسیدن به مفهوم و هدف مورد نظر را شرح می‌دهد.

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق (ماخذ: نگارندگان)

پیشینه پژوهش

طاهری (۱۳۹۱)، در پژوهشی تحت عنوان نسبت طراحی با تحقیق جستاری در بنیان‌های نظری چگونگی پیوند تحقیق به طراحی معماری، نتیجه می‌گیرد که نحوه ره آورد سفر به دنیای تحقیق می‌تواند به طراح در فرایند آفرینش معماری یاری رساند. شولتز (۱۳۹۲)، در اثری تحت عنوان روح مکان به سوی پدیدارشناسی معماری نظریه روح مکان به صورت مشخص را مورد مطالعه قرار گرفته داده و آن را در ارتباط مستقیم با پدیدارشناسی معماری مطرح می‌کند، اما همچنان به عنوان محور اندیشه و نحوه خوانش نوربرگ - شولتز باقی مانده است. کلامی و ندیمی (۱۳۹۳)، در اثری تحت عنوان تاملی بر نقش دانش شخصی از موقعیت طراحی در شکل‌گیری مولدهای اولیه طراحی، دانش طراحی معماری را بر اساس «نظریه دانش ضمنی» به دو نوع دانش ضمنی (شخصی) و صریح تقسیم می‌کنند. در این تقسیم بندی، دانش شخصی، طبق تعریف، دانش غیرقابل گفتن و منحصر به فرد، در بین عوامل موثر بر طراحی و موقعیت طراحی است، که از طریق تجربه مستقیم کسب می‌شود. دانش صریح، در مقابل، دانش قابل بیان و عمومی در میان عوامل مذکور می‌باشد. مطالعه و استخراج وجوه این دو گونه دانش از یک سو و وجوه مولدهای اولیه از طرفی، مبین این واقعیت است که دانش شخصی، با اتکا به دریافتی از کلیت یکپارچه و معنادار موقعیت طراحی که ترجیحات و باورهای شخصی طراح از موضوع و بستر طراحی را نیز شامل می‌شود، نقش موثرتری در شکل‌گیری مولدهای اولیه به منزله یک کل یکپارچه ناشی از ساختار ذهنی طراح دارد. محمودی و ناری قمی (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان ارزیابی پس از بهره برداری یک هدف و یک وسیله آموزشی در معماری، مواردی که برای تربیت نیروی انسانی قادر به اجرای آن، ضروری است و همچنین پروژه آموزشی اجرا شده در آموزشکده فنی و حرفه ای قم بررسی شده است. سپس ارزشیابی آموزشی انجام شده در طول یک ترم که با روش «طبیعت‌گرا» ثبت شده، ارائه و یافته‌های آن در مراحل مختلف طرح و نتیجه‌گیری شده است. هوسرل (۱۳۹۳)، در اثری تحت عنوان: ایده پدیده‌شناسی، پدیده‌شناس را در جست و جوی عین «محض» یا «کاهش یافته» یعنی ماهیت یک شیء یا یک روند خاص نظیر دیدن معرفی می‌کند. صبری (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان تحول در طراحی، فرایند طراحی با اسطوره، تصور و ذهن طراحانه، که یکی از کتب بی‌نظیری در باب فرآیند طراحی می‌باشد نه تنها در مورد طراحی و فرآیند آن بلکه فلسفه زندگی و نحوه تفکر در آن نیز بحث شده است. پرتوی (۱۳۹۴)، در مطالعه‌ای تحت عنوان پدیدارشناسی مکان، با هدف شناسایی پدیده مکان و حس مکان و با استفاده از چارچوب نظری پدیدارشناسی به توصیف فضای شهری معاصر که غالباً تحت تأثیر نگرش‌های مبتنی بر اصالت خرد (راسیونالیسم) و اثباتی (پوزیتیویسم)، عینیت یافته است پرداخته است و بیان داشته است که شهرسازی مدرن نیز بر پایه این اصول سربرآورده است. لنگ (۱۳۹۵)، در اثری تحت عنوان آفرینش نظریه معماری نقش علوم رفتاری در طراحی محیط را مورد بررسی قرار داده است. این کتاب در چهار بخش تدوین شده است که شامل مباحثی مانند سودمند شمردن مبانی نظری معماری، نقش علوم رفتاری در ساخت نظریه‌های طراحی و نقش بالقوه آن را در تحولات آینده است. لائوسون (۱۳۹۷)، در اثری تحت عنوان طراحان چگونه می‌اندیشند، بیان می‌دارد که آنچه در کتاب «طراحان چگونه می‌اندیشند» مطرح شده است، بیشتر به فرایند طراحی مربوط می‌شود تا به محصول نهایی؛ در کل، این کتاب درباره موضوعات مربوط به فرایند طراحی، مسئله‌ها و راه‌حل‌های طراحی و تفکر طراحانه ارائه شده است. رشید و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله بررسی حس تعلق به مکان از منظر شاخص‌های کالبدی و غیر کالبدی در خانه‌های مستقل و مجتمع‌های آپارتمانی به سال ۱۳۹۸ به بررسی مفهوم به تعلق به مکان از نظر شاخص‌های کالبدی و غیر کالبدی بر اساس پژوهش‌های توصیفی تحلیلی نموده است. عبداللهی و افشار (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان پدیدارشناسی مکان و فضا با توجه به نظریات نولبرگ شولتز بر اساس تحقیقات توصیفی تحلیلی ابراز می‌دارند که به طور کلی مکان فضایی است که طی یک فرایند فرهنگی فردی و گروهی معنا پیدا می‌کند. Dorst (۲۰۰۴)، در پژوهش مسئله مشکلات طراحی - حل مسئله و تخصص طراحی، ابتدا با توصیف آنچه که می‌توان در روش طراحی در مورد ساختار مشکلات طراحی پیدا کرد (مانند توصیف مشکلات طراحی به عنوان مشکلات تعیین نشده) و تمرکز بر نحوه درمان مشکلات طراحی در دو الگوی روش طراحی به ایجاد یک رویکرد جدید برای مطالعه مشکلات طراحی پرداخته شده است. باتیستو و فرانکی (۲۰۱۴)، در اثری تحت عنوان برنامه نویسی پیوند، طراحی و ارزیابی پس از اشغال به مطالعه موردی کلینیک مراقبت‌های اولیه پرداخته‌اند. آنها در این پژوهش، ضمن معرفی فرایند طراحی معماری در فازهای جداگانه یا مراحل منتهی به یک پروژه ساختمانی، بیان می‌دارند مدل‌های فرآیند، توصیه‌های عملی محدودی را در مورد چگونگی و نحوه انجام کار ارائه می‌

دهند که با ایجاد یک چارچوب مبتنی بر عملکرد، طراحی را به نتایج قابل اندازه گیری متصل می کنند. Alexander و همکاران (۲۰۱۶)، در کتابی تحت عنوان زبان فرم، شهرها، ساختمان ها و ساخت و ساز به بیان الگوهای مربوط به شرح و نمادهای موثر در یک فضا و مکان اشاره می کند. در این کتاب چالش های پیش روی طراحی مکان های مختلف مطرح شده و نحوه برخورد با این مشکلات شرح داده می شود. در کتاب نمونه های از این چالش ها آورده شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد و در نهایت یک راه حلی استاندارد برای هر موضوع ارائه نموده است. Ascher (۲۰۱۸)، در کتابی تحت عنوان آناتومی فرم مکان به بررسی مسائل مربوط به ریخت شناسی مکان می پردازد. در این کتاب فاکتورهای ایجاد کننده یک مکان اشاره شده و عموماً کلید واژه های رفتارهای اجتماعی، فرم های شهری مورد ترکیب می باشد. اشاره شده که ویژگی های مکان تابعی از ساختارهای کالبدی و رفتارهای شکل گرفته در آن می باشد. Tanizaki (۲۰۱۹) در پژوهشی تحت عنوان در ستایش سایه ها به بیان زیبای معماری شرقی از طریق در چهارها به واسطه نور و سایه در هنر و سنت های معماری شرقی می پردازد این کتاب به مفهوم معنوی مکان می پردازد و مکان را واجد ساحت های غیر مادی می داند. Bleind و Estovart (۲۰۲۰)، در مقاله ای تحت عنوان بررسی ارتباط میان دو مفهوم حس مکان و دل بستگی به مکان به بررسی مفاهیم مربوط به مکان می پردازند. در این مقاله ابتدا تعریفی عام از مفهوم مکان ارائه داده می شود و سپس به عوامل موثر بر مکانیت فضا اشاره می گردد و در ادامه به بررسی مفهوم بحث مکان عوامل تشکیل دهنده آن و وجه تمایز آن با مفهوم دل بستگی به مکان پرداخته می شود. در این پژوهش، عوامل اجتماعی فرهنگی فردی فعالیتی عامل زمان به عنوان عوامل موازی و موثر در هر دو مفهوم شناسایی شده است. در نتیجه گیری بحث آورده شده که گرچه این دو مفهوم وجه اشتراک بسیاری دارند اما در بررسی های ریز تر قابل تمیز و تشخیص می باشند. حس مکان عموماً به عنوان یک مفهوم جامعه قلمداد می شود که بوسیله آن، انسان مکان را احساس کرده و آن را ادراک می کند در حالی که دل بستگی مکان مربوط به احساس وابستگی به مکان بوده و به شدت به عامل زمان وابسته می باشد.

روش پژوهش

به منظور تحلیل پژوهش داده بنیاد حاضر، مراحل زیر انجام شده است.

۱. **تعیین موضوع:** این پژوهش، کیفی و سوال محور است. بنابراین در آن از رویکرد «نظریه زمینه ای» یا داده بنیاد، که «از رویکردهای راهبرد کیفی» می باشد (گروت و وانگ، 1391: 180) استفاده شده است. زیرا به دنبال ساخت نظریه در مورد موضوعات حائز اهمیت در زندگی مردم می باشد. در یک نظریه زمینه ای یا داده بنیاد، تحقیق از یک نظریه شروع نمی شود؛ بلکه پس از مشخص شدن مسئله پژوهش و مرور ادبیات پیشین، نمونه گیری نخستین اقدام برای ورود به میدان تحقیق است (Goulding, 2002: 67). از آن روی که هیچ ایده از پیش تعیین شده ای برای تایید یا ابطال ندارد. در عوض، موضوعات مهم برای مشارکت کنندگان در پژوهش از خلال داستان هایی که درباره حوزه مورد مطالعه ظهور می یابند (Mills, J; Bonner, A, & F, Karen, 2006). روش "نظریه پردازی داده بنیاد" یکی از روش هایی که میتواند به مثابه پلی بین دو پارادایم گذشته و آینده، نقش مؤثری داشته باشد؛ این روش از یکسو با استفاده از استقراء و براساس داده های واقعی و کیفی و از سوی دیگر با شکستن قالب های محدود و محصور گذشته که غالباً "به آزمون نظریه های مستفاد از قیاس اکتفا می کرد، به خلق و ایجاد نظریه می پردازد (Mehrabi et al, 2011). : با توجه به اینکه پژوهش حاضر به لحاظ روش شناسی از روش تحلیل کیفی تفسیر گرا است و با توجه به هدف خود که تبیین رابطه بین انسان و مکان با رویکردی پدیدار شناسانه می باشد در زمره پژوهش های بنیادی قرار می گیرد.
۲. **جمع آوری داده ها:** منابع پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه ای و با جمع آوری اطلاعات و فیش برداری از مطالب مرتبط با عنوان پژوهش مطالب گرد آوری شده است. تدابیر تحقیق در راهبرد مورد پژوهی در حوزه جمع آوری داده ها علاوه بر گرد آوری و بازخوانی اسناد مرتبط با مکان، رو به سوی دیدن مکان و توصیف کالبدی فضایی آن بر پایه زبان معماری دارد. ابزار گردآوری داده ها در پدیدارشناسی عموماً مصاحبه های نیمه ساختارمند خواهد بود. البته از سایر انواع فنون گردآوری داده ها

مانند مطالعات کتابخانه ای نیز استفاده می‌گردد. جامعه آماری مورد نظر این پژوهش با توجه به ماهیت تحقیق انجام شده که بر اساس مفاهیم پدیدارشناسی شکل می‌گیرد بر طبق مصاحبه‌های عمیق از جامعه نخبگان اساتید کارشناسان فن و معماران حرفه‌ای خواهد بود. به منظور گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز، استفاده از روش مطالعات میدانی استفاده شده است. هرچند در ادامه کار، فرایند پژوهش با کمک تکنیک "مصاحبه"، نمونه‌گیری هدفمند "و" گردآوری داده‌ها " خواهد بود. در فرایند پژوهش براساس "نظریه داده بنیاد" داده‌ها، مهم‌ترین عرصه تلقی می‌شوند. پس نمونه‌گیری از جامعه آماری این پژوهش براساس روش نمونه‌گیری هدفمند یا غیراحتمالی انجام شد و از بین راهبردهای نمونه‌گیری هدفمند تشریح شده براساس یافته‌های نمونه‌های منتخب، به صورت گزینشی صورت گرفته است. بدین صورت که در فرایند پژوهش با پنج فرد صاحب نظر در حوزه مباحث اصلی پژوهش آغاز شده است. اما در طی فرایند مصاحبه با این نمونه‌ها، این سؤال مطرح شد که مصاحبه شونده، چه افراد دیگری را برای ورود به این حوزه پژوهش و حصول به نتیجه بی طرفانه واجد شرایط می‌داند. بنابراین به همین روش دیگر افراد مشارکت کننده در پژوهش انتخاب شدند.

۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها، فرایندی چندمرحله‌ای است که طی آن، داده‌ها از طریق به کارگیری ابزارهای جمع‌آوری در مرحله پیشین، خالصه، دسته بندی و درنهایت پردازش می‌شوند (Saldana, 2016). کدگذاری نیز پیوند حساس میان گردآوری اطلاعات و افاده معنا توسط آنها است (چارمز، ۲۰۰۱). نخستین گام در هر تجزیه تحلیل، دسته بندی داده هاست. پس هدف از اولین تحلیل‌هایی که بر روی داده‌ها صورت می‌گیرد، تولید کدهایی است که مستقیماً با داده‌ها در ارتباط هستند (Groat & Wang, 2007) لذا پس از استخراج مفاهیم، کدها که برای تکوین منسجم، منظم و مشروح نظریه به کار می‌روند، در سه گروه طبقه بندی می‌شوند: کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی (خیر السادات و همکاران، ۱۳۹۹). در این مرحله "نظریه پرداز داده بنیاد" یک مقوله از مرحله کدگذاری باز را انتخاب می‌نماید؛ در مرحله نخست، آنرا به عنوان "پدیده محوری در مرکز فرایند پژوهش قرار می‌دهد. در مرحله بعد، دیگر مقوله‌ها را به آن مرتبط می‌سازد. این مقوله‌ها عبارتند از شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها. در واقع الگوی کدگذاری که مشتمل بر ترسیم نمودار است، روابط بین این مقوله‌ها را آشکار می‌سازد.

۴. نگارش و ارائه نظریه: این مرحله که مرحله تلفیق و هماهنگ‌سازی رشته‌های مفهومی بین مقولات می‌باشد، با شناسایی مقوله محوری که بتواند مقولات اصلی و فرعی دیگر را در خود از نظر مفهومی جمع و با آنها رابطه برقرار نماید به دست می‌آید (Ferasatkhah, 2016) فرایند تحلیلی ساخت نظریه داده بنیاد در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. فرایند تحلیلی ساخت نظریه داده بنیاد

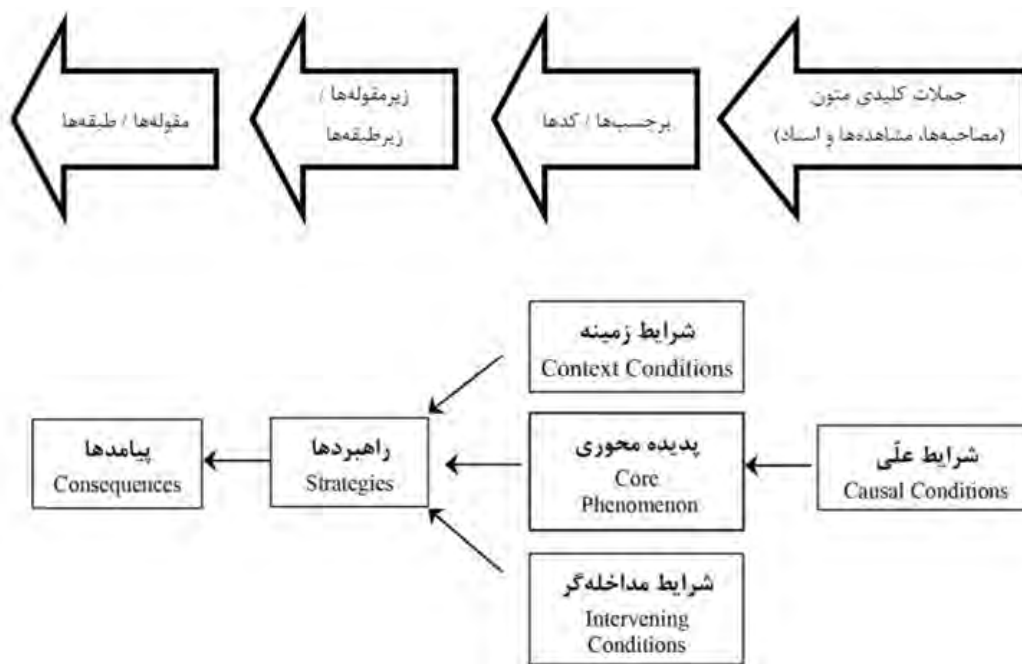
مرحله پژوهش	فعالیت پژوهشی
طرح پژوهش	تعریف مسئله پژوهش
	تعریف سازه‌های ساخته‌شده پیشین
	نمونه‌گیری نظری در برابر نمونه‌گیری تصادفی
گردآوری داده‌ها	تداخل مرحله گردآوری و تحلیل داده‌ها
مرتب کردن داده‌ها	مرتب کردن تقویمی رویدادها
تحلیل داده‌ها	کدگذاری باز، کدگذاری محوری، کدگذاری انتخابی
مقایسه ادبیات	مقایسه نظریه حاصل از داده‌ها بیا چهارچوب‌های مشابه و متفاوت

Source: Groat & Wang, 2007

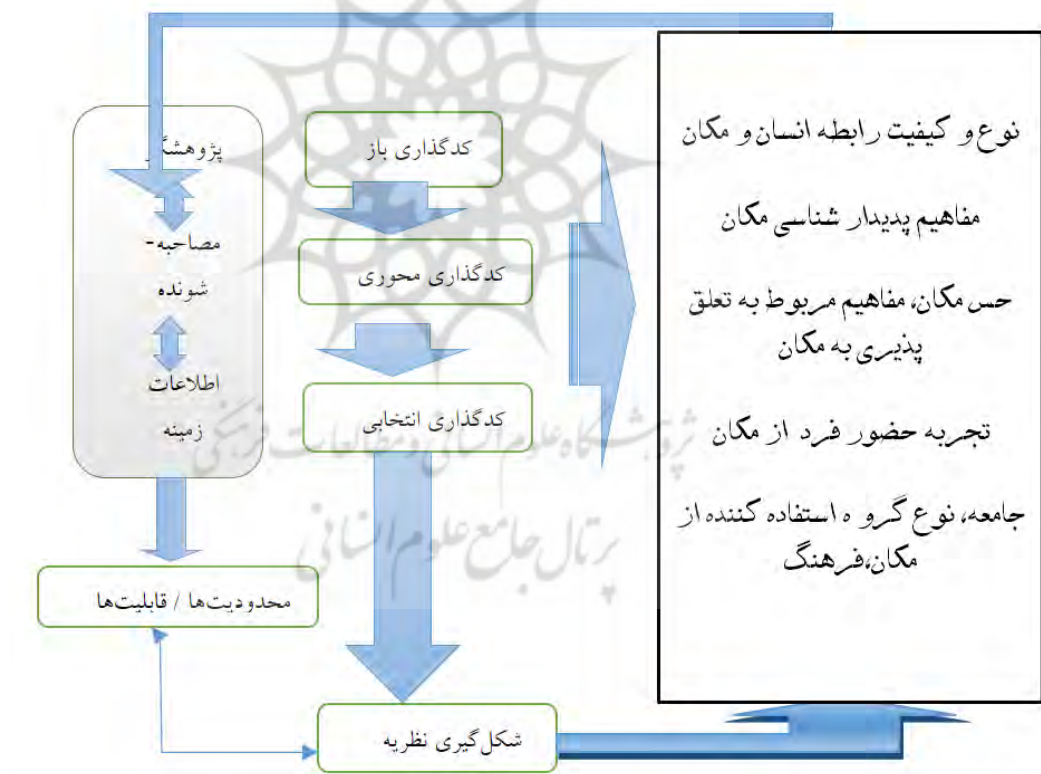
یافته‌های تحقیق

با توجه به اینکه پدیدارشناسی مطالعه‌ای تفسیری از تجربیات انسان است. هدف از آن شناخت موقعیت‌ها، رویدادها، معنی و تجربیات انسانی "به گونه‌ای است که در زندگی روزمره انسان رخ می‌دهد" (Von Eckartsberg, 1998: 3)، اما با وجود این تعریف ساده از پدیدارشناسی هربرت اسپینگلبرگ عنوان کرده به تعداد پدیدارشناسان راه‌ها و روش‌های گوناگون پدیدارشناسی وجود دارد (Spiegelberg, 1982: 2). در واقع پدیدارشناسی تفکری است که در قرن گذشته تأثیرات بسیاری را در فلسفه و هنر گذاشته و در قرن حاضر از سوی نظریه پردازان و معماران، مورد توجهی ویژه قرار گرفته است. این که چرا مکان‌ها برای مردم مهم هستند و چگونه معماری و طراحی محیطی می‌تواند ابزاری برای ساخت مکان باشد، سوال مورد نظر از به کارگیری پدیدارشناسی برای توصیف مکان خواهد بود. پدیدارشناسی دارای سویه‌های مفهومی متنوعی از پدیدارشناسی استعلایی ادموند هوسرل، پدیدارشناسی هرمونوتیک پائول ریکور و پدیدارشناسی اگزیستانسیالیستی مارتین هایدیگر و موریس مورلوپوتتی است. (Spiegelberg, 1982: 8) بنابراین در تحلیل داده‌ها در نظریه داده بنیاد، کشف و تولید نظریه بر مبنای حقایق و واقعیات موجود و از طریق جمع‌آوری نظام مند داده‌ها و با مدنظر قرار دادن کلیه جوانب-بالقوه- مرتبط با موضوع تحقیق، صورت می‌گیرد. داده‌های جمع‌آوری شده باید سیر تکاملی خود را تا رسیدن به تئوری، مراحل را طی می‌کنند. پس از انتخاب «موضوع» تحقیق است. برای رسیدن به اهدا تحقیق، مطالعات زمینه‌ای وسیعی انجام می‌شود و با خبرگان متخصص در این زمینه مذاکرات مفصلی صورت می‌گیرد. نکته مهم اینکه، در پژوهش‌های داده بنیاد، تحقیق با یک تئوری و سپس اثبات آن آغاز نمی‌شود، بلکه روند تحقیق، با یک حوزه مطالعاتی شروع گردیده و به تدریج موارد مرتبط پدیدار می‌گردد. در این پژوهش نیز با استفاده از مراحل پژوهش کیفی و بنیادی استفاده شده است. از اینرو با استفاده از مراحل مختلف کدگذاری (Lee, 2001: 47)، عوامل موثر بر طراحی معماری شناسایی شده است. کدگذاری باز که عبارت است از روند خرد کردن، مقایسه کردن، مفهوم پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها. این روش نه تنها به کشف مقوله‌ها می‌انجامد بلکه خصوصیات و ابعاد آن‌ها را نیز روشن می‌سازد. کدگذاری باز فرایندی تحلیلی است که با آن مفهوم‌ها شناسایی می‌شوند و سپس ویژگی‌ها و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شوند. بنابراین در مرحله بعد، مصاحبه‌های انجام گرفته یا محتوای شناسایی شده کدگذاری شده‌اند و هر جمله و مضمون معنی‌داری به عنوان کد در نظر گرفته شده است. در مرحله کدگذاری محوری مقولات استخراج شده در بخش کدگذاری باز به طریق علمی ذیل محورهای شرایط علی، پدیده محوری، زیرساخت، راهبرد و پیامدها قرار می‌گیرند و پیوند بین مقوله‌ها مشخص می‌شود. پدیدآورندگان این نظریه، نام این فرآیند مقایسه مستمر مفاهیم با یکدیگر را «روش مقایسه پایدار» یا «روش تطبیق مداوم» نامیده‌اند. در آخرین مرحله از کدگذاری، که به کدگذاری انتخابی معروف است، پژوهشگر با توجه به مراحل قبلی، به استحکام بیشتر مفاهیم و مولفه‌ها می‌پردازد. در این مرحله در یک دسته بندی کلی‌تر، داده‌های سازماندهی شده در قالب مولفه‌های گوناگون و در ابعاد محدودتری دسته بندی می‌شوند. فقط باید به خاطر داشت که نظریه یافته نمی‌شود، بلکه ساخته می‌شود. این نظریه ساخته شده به مانند پاسخ معادله‌های ریاضی نیست که کشف شود و همواره نیز یکسان باشد. نظریه جایی در انتظار کشف شدن نیست. بلکه هر نظریه براساس داده‌های گردآوری شده از بافت طبیعی پدیده مورد مطالعه و در فرایندی طولانی که شامل توصیف مقایسه، تحلیل و تفسیر است، به تدریج ساخته و پرداخته می‌شود. در منابعی که به معرفی روش‌شناسی پژوهش‌های داده بنیاد پرداخته‌اند، این مرحله را دست‌آورد طبیعی مرحله کدگذاری انتخابی، دانسته‌اند و خوش‌بینانه اظهار داشته‌اند که تجزیه و تحلیل پایانی به منظور تکوین نظریه، در این مرحله، صورت می‌گیرد. با توجه به مولفه‌های پدیدار شده در دل داده‌ها، در مورد رخدادها و موفقیت‌ها، تصویر غنی‌تری از مفاهیم و مولفه‌ها، فراهم می‌گردد. در رمزگذاری گزینشی، به پالایش یافته‌های قبلی پرداخته می‌شود و با طی این فرآیند، در نهایت، چارچوبی نظری پدیدار می‌شود و در نهایت علت‌های اصلی مشخص خواهند شد.

شکل ۳. مراحل کدگذاری در تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی (Glaser and Strauss, 1990)

شکل ۴. مدل هماهنگ سازی نظری در ارزیابی نسبت رابطه انسان و مکان در فرآیند طراحی معماری با رویکرد پدیدارشناسی (ماخذ: نگارندگان)

جدول ۲. مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش عوامل موثر بر طراحی معماری (کدگذاری باز سطح اول)

کدهای بازنمون مولفه‌ها	عامل های موثر	
A	عناصر پدیدارهای هر مؤلفه، کدگذاری باز سطح اول (مفهوم سازی)	ردیف
		۱ تجربه شخصی
		۲ ادراک
		۳ کیفیت محیط
		۴ تعلق پذیری
B	سن	۵ حس مکان
		۶ سن
		۷ وضعیت تاهل
		۸ جنسیت
		۹ میزان درآمد
C	طبقه اجتماعی	۱۰ طبقه اجتماعی
		۱۱ تحصیلات
		۱۲ جهان بینی
D	آشنایی با مکان	۱۳ هویت
		۱۴ تاریخ
D	مدت سکونت	۱۵ آشنایی با مکان
		۱۶ مدت سکونت

جدول ۳. نمای کلی از ماندگاری حاصل از کدگذاری باز (سطح دوم و سوم)

کدهای بازنمون مولفه‌ها	عامل های موثر	
A	کدگذاری باز سطح دوم و سوم در تفسیر پدیدارشناسی	عوامل اجتماعی
		A1 تجربه شخصی
		A2 ادراک
		A3 کیفیت محیط
		A4 تعلق پذیری
		A5 حس مکان
B	سن	عوامل فردی
		B1 سن
		B2 وضعیت تاهل
		B3 جنسیت
		B4 میزان درآمد
		B5 طبقه اجتماعی
B6	تحصیلات	

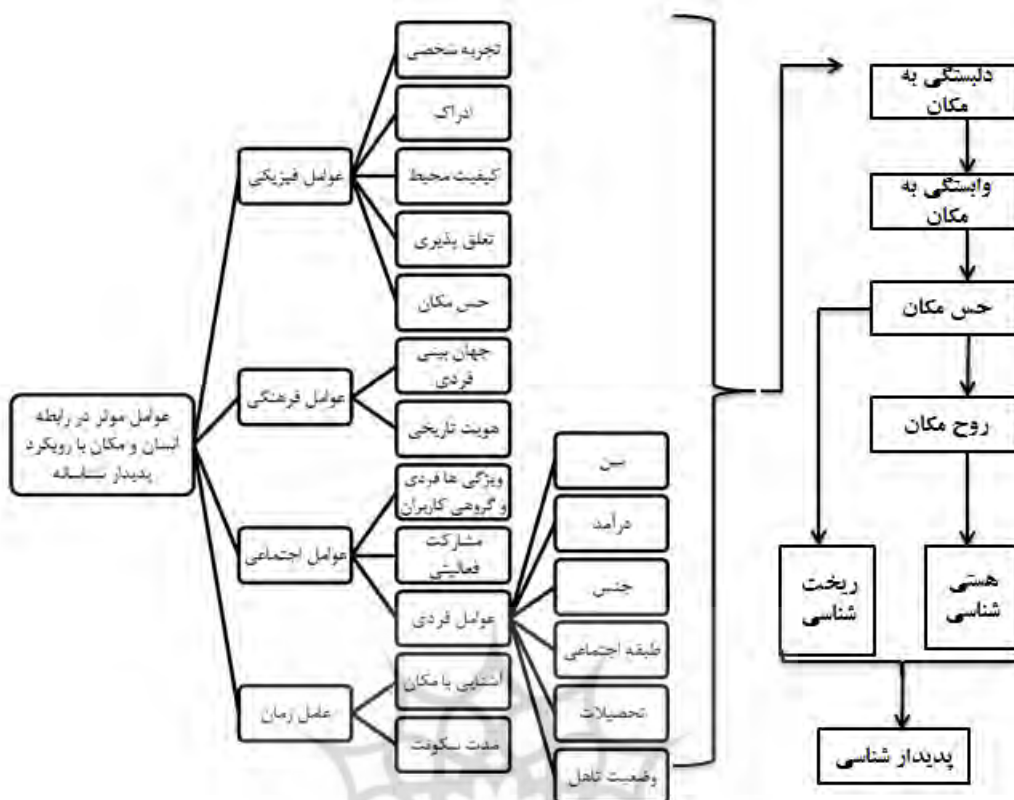
C	C1	جهان بینی	عوامل فرهنگی
	C2	هویت	
	C3	تاریخ	
D	D1	آشنایی با مکان	عامل زمان
	D2	مدت سکونت	

نتیجه‌گیری

گسترده‌گی و تنوع مفاهیم پدیدارشناسی در ادبیات معماری و درنهایت در حوزه عملی بسیار زیاد است. این طیف گسترده، نتایج مختلفی ایجاد کرده است که باعث شده است که معماران، دیدگاه‌های خود را در باب ادراک مکان و فضا به طرق مختلف بیان نمایند. تفاوت دیدگاه‌های پدیدارشناسان نشان می‌دهد که چگونه هر یک برحسب اهداف و دغدغه‌های خاص خود، تعاریف متمایزی از قابلیت‌ها و اهداف پدیدارشناسی ارائه نموده‌اند. روش تحلیل کدگذاری باز، محوری و نهایی و اشتراک گذاری آنها با ادبیات معماری و فلسفه پدیدارشناسی و همچنین رویکرد پدیدارشناسی تحقیق در تطبیق با مشاهدات و رفتارهای مخاطب و همچنین مولفه‌های حاصل از فهم تجربه معماری را می‌توان در سایر پژوهش‌های مشابه بررسی و تعمیم داد تا دلالت ذهنی، فرهنگی و اجتماعی معمار و مخاطب، هم راستا با تجارب حسی معنادار و غنی از کالبد بنا در روایت بخشیدن به مفهوم مکان نقشی تأثیر گذار را ایفا کنند. بطور کلی رویکردهای پدیدارشناسانه به معماری ریشه در نقد کالسیک هوسرلی، بر فرمالیسم منطقی و سنجش ریاضیاتی (ابزاری شدن ریاضیات) دارد. بنابراین بیشتر مطالعاتی که به رابطه انسان و مکان می‌پردازد ریشه در پدیدارشناسی دارد. زیرا این روش دریافت عمیق‌تری از موضوعات پیچیده در اختیار قرار می‌دهد و راه را برای دریافت حقیقت مکان می‌گشاید.

هر یک از سبک‌های معماری، با وجود این که در زمان پیدایش خود جدید بوده است اما در هماهنگی کامل با بستر و زمینه خود قرار داشته‌اند و متأثر از عوامل متعدد اجتماعی، فردی، فرهنگی و ... بوده‌اند. علاوه بر این ماندگاری معماری در گرو مولفه‌های پدیدارشناسانه یعنی روح و حس مکان می‌باشد.

در واقع، حس مکان خط سیر رابطه احساسات، افکار، تجارب و خاطرات عموماً مثبت درباره یک مکان است و از آن جایی که شخص رشد می‌کند تا با مکانی داده شده شناسایی شود و آن را با هویت خود ترکیب کند، خط سیر رابطه انسان و مکان اغلب منجر به دل بستگی به مکان می‌شود. علت ایجاد این دل بستگی این است که مکان ترکیبی حداکثری از ویژگی‌های مطلوب را برای انسان در پی داشته است. بنابراین عوامل فیزیکی، فرهنگی، اجتماعی و زمان، مهم‌ترین عوامل در رابطه انسان و مکان با رویکرد پدیدارشناسانه هستند. الگوی پارادایمی به شرح زیر سازماندهی شد که بطور کلی عوامل مؤثر در رابطه انسان و محیط در رویکرد پدیدارشناسانه شامل عوامل فیزیکی، فرهنگی، اجتماعی و زمان، مهم‌ترین عوامل در رابطه انسان و مکان با رویکرد پدیدارشناسانه هستند که همه این عوامل در کنار یکدیگر باعث ایجاد حس مکان در افراد می‌شوند و حس مکان، وابستگی به مکان را در پی دارد. وابستگی به مکان نیز به مکان، روح می‌بخشد که این همان مقدمات مهم در رویکرد پدیدارشناسی در مکان است که معماری را متأثر می‌سازد (شکل ۵).

شکل ۵. عوامل موثر در رابطه انسان و مکان با رویکرد پدیدارشناسانه (ماخذ: نگارندگان)

منابع

۱. اصلانیان، ی.، و ذبیحی، ح.، و رهبری منش، ک. (۱۳۹۹). ساختارشناسی مفهوم رضایتمندی مسکن با رویکرد فلسفه پدیدارشناسی (نمونه موردی، خانه قاجاری شیخ الاسلام و چند مجتمع مسکونی در زنجان). مطالعات هنر اسلامی، ۱۶(۳۷).
۲. بریمانی، آله. (۱۳۹۱). سنجش مؤلفه های پدیدارشناسی برای ارزیابی حس مکان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین.
۳. پالاسما، یوهانی. (۱۳۹۳). چشمان پوست، معماری و ادراکات حسی. (رامین قدس، مترجم). تهران: پرهام نقش، گنج هنر.
۴. پرتوی، پروین. (۱۳۹۲). پدیدارشناسی مکان. موسسه متن: تهران.
۵. جمادی، سیاوش. (۱۳۹۲). زمینه و زمانه پدیدارشناسی. تهران: نشر ققنوس.
۶. حاتمی گلزاری، ا.، و میرزا کوچک خوشنویس، ا.، و بایزیدی، ق.، و حبیبی، ف. (۱۳۹۹). بررسی کیفی ماندگاری معماری مجموعه بازار تبریز از منظر پدیدارشناسی. اندیشه معماری، ۴(۷)، ۱۷۲-۱۸۸.
۷. رشید، حجت الله، عباس زاده، فاطمه، اکبری، حسن. (۱۳۹۸). بررسی حس تعلق له مکان از نظر شاخص های کالبدی و غیر کالبدی در خانه های مستقل و مجتمع های آپارتمانی، نشریه جغرافیا و توسعه فضایی شهری، ۱۴.
۸. شفیعیان داریانی، فائزه. محمدرضا پورجعفر و علیرضا قبادی. (۱۳۹۳). مفهوم ماندگاری در معماری اسلامی و مقایسه آن با مفهوم پایداری در معماری معاصر. پژوهش های معماری اسلامی. سال دوم، شماره ۵: ۳۲-۵۰.
۹. شولتز، کریستیان نوربرگ. (۱۳۸۱). معماری: حضور، زبان و مکان، ترجمه علیرضا سید علویان، انتشارات نیلوفر، تهران.
۱۰. شولتز، کریستیان نوربرگ (۱۳۹۲). روح مکان به سوی پدیدارشناسی معماری، چ ۴، مترجم: شیرازی، محمدرضا، تهران: انتشارات رخ داد نو.

۱۱. شیرازی، م. (۱۳۹۲). جایگاه پدیدارشناسی در تحلیل معماری و محیط. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۵(۱۱)، ۹۱-۹۹.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=241471>
۱۲. صافیان، محمدجواد، انصاری، مائده، غفاری، علی، سعود، محمد. (۱۳۹۰). بررسی پدیدارشناختی - هرمنوتیک نسبت مکان با هنر معماری، نشریه پژوهش‌های فلسفی دانشگاه تبریز، ۴(۸): ۱۲۹-۹۳.
۱۳. صبری، رضا سیروس. (۱۳۹۳). تحول در طراحی، فرایند طراحی با اسطوره، تصور و ذهن طراحانه، تهران: انتشارات پرهام نقش.
۱۴. طاهری، جعفر. (۱۳۹۱). نسبت طراحی با تحقیق جستاری در بنیانهای نظری چگونگی پیوند تحقیق به طراحی معماری، مجله صفا، ۲۲(۵۶): ۷-۲۲.
۱۵. عبداللهی، الناز، افشار، حمیدرضا. (۱۳۹۹). پدیدارشناسی مکان و فضا با توجه به نظریات نولبرگ شولتز، نشریه کیمیای هنر، شماره ۳۷
۱۶. کاشی، حسین، بنیادی، ناصر. (۱۳۹۲). تبدیل مدل هویت مکان حس مکان و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۱۸، شماره ۳
۱۷. کلامی، مریم، ندیمی، حمید. (۱۳۹۳). تاملی بر نقش دانش شخصی از موقعیت طراحی در شکل‌گیری مولدهای اولیه طراحی، مجله صفا، ۶۴: ۱۹-۳۱
۱۸. کینگ، پیترو. (۱۳۹۸). بنیان‌ها در مطالعات مسکن، ترجمه ابوالفضل مشکینی، احمد پور احمد و مسلم ضرغام فرد، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۹. گروت، لیندا و دیوید وانگ. (۱۳۹۱). روش‌های تحقیق در معماری، ترجمه علیرضا عینی فر، تهران: دانشگاه تهران.
۲۰. لاوسون، برایان. (۱۳۹۱). زبان فضا، ترجمه علیرضا عینی فر، فواد کریمیان. تهران: دانشگاه تهران. موسسه انتشارات.
۲۱. لنگ، جان. (۱۳۸۸). آفرینش نظریه معماری؛ نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه ی علیرضا عینی فر. تهران: دانشگاه تهران، موسسه انتشارات.
۲۲. لنگ، جان. (۱۳۹۵). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، مترجم عینی فر، علیرضا، چ ۸، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
۲۳. محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۸). معماری زیست مینا. تهران: هله: طحان.
۲۴. محمودی، سید امیرسعید، ناری قمی، مسعود. (۱۳۹۳). ارزیابی پس از بهره‌برداری «یک هدف و یک وسیله آموزشی در معماری: نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی» 19(1), 71-82. doi: 10.22059/jfaup.2014.55379
۲۵. نگین تاجی، ص، و انصاری، م، و پورمند، ح. (۱۳۹۶). تبیین نسبت رابطه انسان و مکان در فرآیند طراحی معماری با رویکرد پدیدارشناسی. معماری و شهرسازی (هنرهای زیبا)، ۲۲(۴): ۷۱-۸۰.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=344850>
۲۶. هال، استیون؛ پالاسما، یوهانی؛ پرزگومز، آبرتو. (۱۳۹۴). پرسش‌های ادراک؛ پدیدار شناسی معماری. (مرتضی نیک فطرت، سیده صدیقه میرگذار، احسان بیطرف، مترجمان). تهران: فکر نو.
۲۷. هایدگر، مارتین و دیگران (۱۳۹۱). هرمنوتیک مدرن. ترجمه ی بابک احمدی و دیگران. تهران: نشر مرکز.
۲۸. هوسرل، ادموند (۱۳۹۳). ایده پدیده شناسی، چ ۳، تهران: انتشارات شرکت انتشار علمی و فرهنگی
۲۹. وایت، ادوارد. (۱۳۸۵). مفاهیم پایه در معماری. ترجمه ی محمد احمدی نژاد. اصفهان: نشر خاک.
۳۰. یورگ کورت، گروت (۱۳۹۰). زیبایی شناسی در معماری. ترجمه جهان‌شاه پاکزاد و عیدارضا همایون. تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات.

31. Alexander, jremy, Sara Ishikawa, Murray Silverstein. (2106). A form Language: Towns, Buildings, Construction: 2 (Inglês) Capa dura – Ilustrado, 25 .
32. Ascher, Kate. (2018). The Works: Anatomy of the place form, knowlage arch Publishing, berlin.
33. Bleind,devid, Estovart, jacki. (2020). The relationship between the two concepts of sense of place and attachment to place, Journal of Place Architecture, Volume 35, Number 8
34. Dorst, Kees. (2004). The Problem of Design Problems – Problem Solving and Design Casy, Edward S. (2009). Getting Back into Place, 2 nd edition, Bloomington, IN; Indiana

- University Press
35. Goulding, Ch. (2002). *Grounded Theory: A Practical Guide for Management, Business and Market Researchers*, Sage Publications.
  36. Groat , L ., Wang ,D. (2007). *Architectural research methods*. Translation: Eynifar, Ali Reza. 7nd Edition. Tehran: Tehran University Press, 387 p.
  37. Lee, J. (2001). *A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use*.
  38. Mehrabi , A H., Khanifar ,H., Amiri , A N., Zareei Matin ,H ., Jandaghi ,Gh R . (2011). The introduction of the methodology of the grounded theory of the foundation for Islamic research (providing an example). *Journal of Organizational Culture Management*, 23: 5-30.
  39. Mills, J; Bonner, A, & F, Karen. (2006). the development of co nstructivist grounded theory, *International journal of qualitative methods*, 5(1).
  40. Moran, D. (2000). *Introduction to Phenomenology*, New York: Routledge.
  41. Norberg-Schulz, C. (2000). *Architecture: Presence, Language, Place*, Milan, Akira.
  42. Pallasmaa, J. (1996). *The Geometry of Feeling, a Look at the Phenomenology of Architecture*. In: Nesbitt, K., ed. *Theorizing A New Agenda For Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965 – 1995*. New York:Princeton Architectural Press, 453-448
  43. Pallasmaa, J. (2001). *The Architecture of Image, Existential Space in Cinema*, Helsinki, Building Information Ltd
  44. Saldana, J. (2016). *The coding manual for qualitative researchers*. Translation: Givian, Abdollah. Tehra Stedman, Richard C. 2003. *Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place*. *Society and Natural Resources*. (16): 671-685.
  45. Spiegelberg, H. (1982). *The phenomenological movement*. Dordrecht, the Netherlands: Martinus Nijhoff.
  46. Tanizaki ,Junichiro. (2019). *In Praise of Shadows*, Tomorrow Architecture Publishing, University of Ottawa,
  47. Von Eckartsberg, R. (1998b). *Existential- phenomenological research*. In R. Valle (Ed.), *Phenomenological inquiry in psychology* . New York: Plenum.